

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ім. В. М. Корецького**

ШЛАПКО Тетяна Вікторівна

УДК 349.3:364.694 (477)

**ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПЕНСІЙ
ПО ІНВАЛІДНОСТІ ЗА СОЛІДАРНОЮ СИСТЕМОЮ УКРАЇНИ**

Спеціальність 12.00.05 – трудове право;
право соціального забезпечення

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Київ – 2014

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у відділі проблем цивільного, трудового та підприємницького права Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України.

Науковий керівник – доктор юридичних наук, професор,
Заслужений діяч науки і техніки України,
член-кореспондент Національної академії
правових наук України
ХУТОРЯН Наталія Миколаївна,
Інститут держави і права ім. В. М. Корецького
НАН України,
завідувач відділом проблем цивільного,
трудового та підприємницького права.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
ПОПОВ Сергій Вікторович,
Кримська філія Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ, професор
кафедри цивільно-правових дисциплін;

кандидат юридичних наук, доцент
КОРОБЕНКО Наталія Петрівна,
Академія праці, соціальних відносин і туризму
Федерації професійних спілок України,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін.

Захист відбудеться «25» червня 2014 року о 9 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.236.04 Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України за адресою: 01601, м. Київ, вул. Трьохсвятительська, 4.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України за адресою: 01601, м. Київ, вул. Трьохсвятительська, 4.

Автореферат розісланий «23» травня 2014 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат юридичних наук

М. П. Стадник

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Надійність та стабільність функціонування системи пенсійного забезпечення – одна із ключових умов сталого розвитку соціальної держави, якою є Україна. Основні засади пенсійної політики щодо інвалідів як однієї з основних категорій суб'єктів права соціального забезпечення повинні бути сформульовані таким чином, щоб держава забезпечувала їм належний рівень життя. В Україні за даними Міністерства соціальної політики України станом на 1 січня 2013 р. чисельність осіб зі статусом інвалідів становила 2 788 226 осіб або 6,1 % від загальної чисельності населення. При реалізації політики щодо осіб, які набули статусу інвалідів, мають застосовуватися різні комплекси заходів матеріального характеру та враховуватися особливості конкретної особи чи групи інвалідів, адже всі вони, маючи різні захворювання, знаходяться в різних умовах.

На сьогодні прагнення скорочення пенсійних видатків за рахунок підвищення пенсійного віку, збільшення страхового стажу та встановлення обмеження розміру пенсій різних категорій осіб істотно впливає на можливості реалізації інвалідами права на пенсію та його обсяг. У пенсійному забезпеченні інвалідів не повною мірою реалізуються принципи страхування, при визначенні розміру пенсії не враховується розмір сплачених внесків, відсутня зацікавленість інваліда у формуванні пенсійного бюджету. Тому існує необхідність створення ефективного механізму управління соціальними процесами в країні, зокрема, шляхом модернізації сучасної системи пенсійного забезпечення. Актуальним є також питання удосконалення правового регулювання пенсійного забезпечення по інвалідності, реалізації права на пенсію інвалідів, правового захисту права на пенсію та юридичної відповідальності за порушення цього права.

Мета сучасних перетворень у сфері реалізації та захисту пенсійних прав інвалідів полягає у пошуку критеріїв ефективності національної системи пенсійного забезпечення інвалідів, диверсифікації джерел фінансування їх пенсійної підтримки, в обґрунтуванні пропозицій щодо подальшого збільшення рівня державних соціальних гарантій для інвалідів як найменш захищеної категорії населення. З огляду на предмет дисертаційного дослідження, важливість проблематики особливостей призначення та нарахування пенсій по інвалідності визначається винятковою соціальною значимістю цього питання, адже для даної категорії осіб пенсія, зазвичай, є єдиним матеріальним джерелом їх існування.

Проблеми пенсійного забезпечення ґрунтовно досліджувалися представниками юридичної науки радянського періоду, до яких, зокрема, належать такі науковці: В. С. Андрєєв, Є. І. Астрахан, В. А. Ачаркан, К. С. Батигін, І. В. Гушчін, О. Д. Зайкін, М. Л. Захаров, Р. І. Іванова, Г. С. Симоненко, В. К. Субботенко, В. О. Тарасова, Е. Г. Тучкова, Я. М. Фогель, В. Ш. Шайхатдинов та інші. У сучасній науці права соціального забезпечення в

Україні теоретичні та практичні аспекти пенсійного забезпечення висвітлювалися у працях Н. Б. Болотіної, В. Я. Бурака, В. С. Венедиктова, І. О. Гуменюка, Т. О. Дідковської, В. В. Жернакова, М. І. Іншина, М. М. Клемпарського, Н. П. Коробенко, Т. В. Кравчук, Л. І. Лазор, І. І. Михайлової, І. В. Оклей, П. Д. Пилипенка, С. М. Прилипка, О. І. Процевського, С. О. Сільченка, С. М. Синчук, І. М. Сироти, А. В. Скоробагатька, М. П. Стадника, Н. М. Стаховської, Б. І. Сташківа, Б. С. Стичинського, Н. М. Хуторян, Г. І. Чанишевої, А. А. Ширант, М. М. Шумила, І. С. Ярошенко та інших. Однак, незважаючи на це багато проблем правового регулювання пенсій по інвалідності за солідарною системою в зв'язку з новим етапом пенсійної реформи потребують вирішення. Вищевикладене обумовлює актуальність даної дисертації та необхідність проведення подальших наукових досліджень з проблем правового регулювання пенсій по інвалідності.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконане відповідно до планової теми науково-дослідної роботи відділу проблем цивільного, трудового і підприємницького права Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України «Правові проблеми пенсійного забезпечення в Україні» (2009–2010 рр., № РК 0108 U 009964); «Розвиток пенсійних правовідносин в Україні» (2011–2012 рр. № 12 РК 0110 U 008116); «Проблеми застосування трудового та пенсійного законодавства в Україні» (2013–2014 рр. № РК 1012 U 007722).

Мета і задачі дослідження. *Метою* дисертаційного дослідження є розвиток теорії права пенсійного забезпечення та удосконалення правового регулювання пенсій по інвалідності за солідарною системою України.

Для досягнення цієї мети були поставлені наступні *задачі*:

- дослідити історико-правові аспекти правового регулювання пенсій по інвалідності за солідарною системою з часу проголошення незалежності України і визначити його етапи;
- проаналізувати правове регулювання пенсійного забезпечення по інвалідності у міжнародних договорах та угодах та визначити співвідношення і рівень відповідності сучасного стану національного пенсійного законодавства міжнародним нормам щодо пенсійного забезпечення по інвалідності;
- сформулювати та удосконалити категоріальний апарат права пенсійного забезпечення;
- дослідити та удосконалити поняття пенсії по інвалідності за солідарною системою України як об'єкта пенсійних правовідносин;
- розкрити структурні елементи пенсійних правовідносин по інвалідності;
- встановити правовий статус суб'єктів цих правовідносин;
- охарактеризувати підстави виникнення, зміни та припинення пенсійних правовідносин по інвалідності за солідарною системою;
- дослідити особливості реалізації права на пенсію по інвалідності;

– визначити поняття та проаналізувати форми, засоби та способи захисту права на пенсію по інвалідності;

– здійснити аналіз і дати оцінку юридичної відповідальності за порушення права на пенсію по інвалідності та сформулювати можливі види стягнень;

– розробити науково обґрунтовані пропозиції щодо удосконалення національного законодавства з питань правового регулювання пенсій по інвалідності за солідарною системою України.

Об'єктом дослідження є пенсійні правовідносини по інвалідності за солідарною системою України.

Предметом дисертаційного дослідження є теоретичні та практичні проблеми правового регулювання пенсій по інвалідності за солідарною системою України.

Методи дисертаційного дослідження. Методологічною основою дисертаційного дослідження є низка загальнонаукових і спеціальних методів пізнання правових явищ, вибір яких обумовлений особливостями його об'єкту, предмету, мети і задач: діалектичний, історико-правовий, формально-логічний, метод нормативно-порівняльного аналізу, логіко-семантичний, метод системно-структурного аналізу та інші. Діалектичний метод пізнання правових явищ дозволив вирішити поставлені автором завдання дослідження правового регулювання пенсій по інвалідності у їх розвитку та взаємодії (розділ 1). Застосування історико-правового методу дозволило проаналізувати становлення та розвиток вчення про пенсію по інвалідності, обґрунтувати необхідність подальшого наукового дослідження цієї проблеми в роки незалежності України (підрозділ 1.2). Формально-логічний метод відіграв значну роль у визначенні та дослідженні загальних ознак та специфічних рис пенсійних правовідносин по інвалідності, характеристиці їх структурних елементів, а також у виявленні суперечностей у термінологічному апараті пенсійного забезпечення та допоміг сформулювати висновки і рекомендації (підрозділ 2.1). Метод нормативно-порівняльного аналізу застосовувався у процесі вивчення норм національного пенсійного законодавства України та міжнародно-правових норм у цій сфері та сприяв формулюванню пропозицій щодо приведення норм пенсійного законодавства у відповідність до міжнародних стандартів (підрозділ 1.2). Метод системно-структурного аналізу правових явищ застосовано при дослідженні структурних елементів матеріальних, процедурних та процесуальних пенсійних правовідносин по інвалідності, при дослідженні форм та способів захисту (підрозділи 2.2, 2.3). У процесі розробки дефініцій правових понять застосовувався метод абстрагування та узагальнення, зокрема при визначенні понятійних категорій «пенсійні правовідносини по інвалідності» (підрозділ 2.1), «пенсія по інвалідності» (підрозділ 1.3) тощо. Понятійний апарат було вдосконалено також і за допомогою логіко-семантичного методу. Використання методу аналізу та синтезу дозволило більш системно та узгоджено розглянути підстави виникнення, зміни та припинення пенсійних правовідносин по інвалідності за солідарною системою (підрозділ 2.1). Формально-юридичний метод сприяв

формулюванню змісту нових та удосконаленню чинних правових норм пенсійного законодавства (підрозділ 2.4).

Основні положення та висновки дисертації базуються на аналізі актів чинного національного та міжнародного законодавства, практики їх застосування, досягнень загальної теорії права, права соціального забезпечення, інших галузей права України, матеріалах судової практики, практики діяльності органів Пенсійного фонду України.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є одним з перших комплексних наукових досліджень проблем правового регулювання пенсій по інвалідності за солідарною пенсійною системою після проведення II етапу пенсійної реформи в Україні.

У результаті дисертаційного дослідження було досягнуто нові результати, які виносяться на захист:

уперше:

– запропоновано класифікацію інвалідності: 1) у залежності від участі у загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванні: інвалідність застрахованих осіб (в тому числі працівників), інвалідність незастрахованих; 2) за суб'єктами права на пенсію по інвалідності: інвалідність загальних суб'єктів пенсійного забезпечення, інвалідність спеціальних суб'єктів пенсійного забезпечення (окремих категорій осіб – державних службовців, наукових працівників та інших з особливими умовами праці, ветеранів війни);

– зроблено розмежування та сформульовано поняття «форма захисту права на пенсію по інвалідності», «спосіб захисту права на пенсію по інвалідності». Під формою захисту права на пенсію по інвалідності слід розуміти внутрішню узгоджену та в обов'язковому порядку врегульовану пенсійним законом діяльність компетентних органів держави та самого пенсіонера по інвалідності по захисту належного йому за законом права на пенсію по інвалідності щодо попередження у випадку реальної загрози або припинення порушення права на пенсію, поновлення порушеного чи оспорюваного права на пенсію та відшкодування заподіяної шкоди. Під способом захисту розуміється прийом правового впливу або їх сукупність, встановлена пенсійними законами або договором добровільного недержавного пенсійного страхування, застосування яких забезпечує припинення порушення права на пенсію по інвалідності, його попередження у разі існування реальної загрози порушення, відновлення та відшкодування завданої шкоди;

– визначено особливості способів захисту права на пенсію по інвалідності, які відповідають юрисдикційній та неюрисдикційній формам захисту: встановлюються пенсійними законами або договором добровільного недержавного пенсійного страхування; мають характер примусу; застосовуються компетентними органами або самим пенсіонером по інвалідності; забезпечують попередження, припинення порушення права на одержання пенсії по інвалідності, його відновлення, а також відшкодування особі заподіяної шкоди;

– обґрунтовано доцільність виділення самостійного інституту «Захист пенсійних прав» в системі права соціального забезпечення та запропоновано його зміст як сукупності норм, що визначають форми, засоби, способи та порядок їхнього захисту;

– сформульовано пропозицію щодо необхідності удосконалення змісту Закону України «Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування» про захист пенсійних прав шляхом закріплення окремого розділу, в якому буде передбачено вищезазначені характерні особливості та поняття захисту права на пенсію по інвалідності, форм, засобів і способів такого захисту;

– обґрунтовано ключові положення юридичної відповідальності застрахованих осіб за подання недостовірних відомостей, у випадку наявності вини пенсіонера, якщо пенсіонер помер до погашення боргу;

– вперше в українській науці права соціального забезпечення визначено особливості, підстави юридичної відповідальності за порушення права на пенсію по інвалідності, запропоновано перелік можливих санкцій у цій сфері – сплата відсотків, нарахованих на суму невиконаних або несвоєчасно виконаних пенсій та відшкодування моральної шкоди, заподіяної пенсіонеру правопорушенням;

удосконалено:

– науково-теоретичне визначення понять «право пенсійного забезпечення», «правовий інститут пенсійного забезпечення по інвалідності», «пенсія по інвалідності», «право на пенсію по інвалідності», «інвалідність»;

– визначено основні ознаки пенсійних правовідносин по інвалідності, які поряд із ознаками, притаманними усім соціально-забезпечувальним правовідносинам, мають низку особливостей завдяки специфічному суб’єктному складу, об’єкту, змісту, підставам виникнення: реалізуються як матеріальні правовідносини, індивідуалізація, персоніфікація, страховий характер;

– дана класифікація засобів захисту права на пенсію по інвалідності, зокрема, залежно від специфіки норми, якою регулюються, в правовому регулюванні засоби можуть бути: а) матеріальними; б) процесуальними; за критерієм форми захисту: а) засоби юрисдикційної форми; б) засоби неюрисдикційної форми;

дістали подальшого розвитку:

– обґрунтування класифікації етапів розвитку пенсійного забезпечення: для I етапу – 1991–2002 роки – характерно закладення організаційно-правових напрямів пенсійної реформи; для II етапу – 2003–2013 роки – реформування солідарної пенсійної системи, удосконалення пенсійного забезпечення окремих категорій осіб, запровадження добровільної системи пенсійного забезпечення; для III етапу – з 2014 року – запровадження та розвиток обов’язкової накопичувальної пенсійної системи;

– аргументація доцільності включення до кодифікованого акта – Соціального кодексу України, який має врегулювати в тому числі питання пенсійного забезпечення, розділу «Відповідальність суб’єктів у сфері

загальнообов'язкового державного пенсійного страхування та пенсійного забезпечення окремих категорій осіб», ключовими положеннями якого визнати –

1. Сферу застосування.
2. Відповідальність уповноваженого органу.
3. Відповідальність особи, що має право на пенсію.

Практичне значення одержаних результатів. Теоретичне значення дисертаційного дослідження полягає у тому, що сформульовані висновки і пропозиції можуть бути використані у науково-дослідницькій роботі для подальшої розробки теоретичних проблем правового регулювання пенсійного забезпечення у цілому та пенсій по інвалідності, а також проблем реалізації форм та способів захисту пенсійних прав.

Практичне значення одержаних у роботі результатів полягає у тому, що впровадження теоретичних висновків та практичних пропозицій дисертантки у правотворчій діяльності з метою удосконалення правового регулювання пенсійних правовідносин по інвалідності сприятиме удосконаленню чинного законодавства, зокрема, Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та ряду нормативних актів, що регулюють пенсійні відносини, в тому числі відносини, суб'єктами яких є інваліди, а також можуть застосовуватися у практичній діяльності органів державної влади, які беруть участь у пенсійних правовідносинах як зобов'язані суб'єкти, та органів, які вирішують пенсійні спори.

Результати дослідження можуть бути застосовані у навчальному процесі при викладенні дисципліни «Право соціального забезпечення», при підготовці та написанні підручників, навчальних посібників, курсів лекцій, методичних рекомендацій, практикумів із зазначеної дисципліни.

Апробація результатів дослідження. Дисертаційне дослідження виконано та обговорено у відділі проблем цивільного, підприємницького і трудового права Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Результати дослідження були оприлюднені на наукових конференціях, а саме: Міжнародній науковій конференції молодих вчених «Четверті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 21–22 жовтня 2005 року); Науково-практичній конференції «Трудове право України в контексті європейської інтеграції» (м. Харків, 25–27 травня 2006 року); XII регіональній науково-практичній конференції «Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні» (м. Львів, 9–10 лютого 2006 року); IX Всеукраїнській науково-практичній конференції «Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України» (м. Суми, 9–10 листопада 2006 року); XIV Всеукраїнській науково-практичній конференції «Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України» (м. Суми, 27–28 жовтня 2011 року); Міжнародній науковій конференції «Десяті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 18–19 листопада 2011 року); Міжнародній юридичній науково-практичній Інтернет-конференції «Актуальна юриспруденція» «Проблеми реалізації принципу верховенства права: теоретичні і практичні аспекти» (м. Київ, 14 грудня 2012 року); VI Міжнародній науково-практичній конференції «Держава і право: проблеми становлення і стратегія розвитку» (м. Суми, 18–19 травня 2013 року); XVI Всеукраїнській

науково-практичній конференції «Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України» (м. Суми, 24–25 жовтня 2013 року).

Публікації. Основні теоретичні положення та результати дисертаційного дослідження знайшли відображення у восьми наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях, та одній публікації у зарубіжному виданні, а також у дев'яти тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертаційного дослідження. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, що включають сім підрозділів, висновків і списку використаних джерел (363 найменування). Загальний обсяг дисертації становить 257 сторінок, основного тексту – 216 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовується актуальність обраної теми, її зв'язок з науковими програмами, планами і темами, визначаються мета і задачі дослідження, об'єкт, предмет; сформульовано основні практичні результати дослідження, наукову новизну та особистий внесок здобувача у розробку даної проблеми, наведено відомості про апробацію та публікацію основних положень дисертації, її структуру та обсяг.

Розділ 1. «Соціально-правова характеристика пенсії по інвалідності за умов пенсійної реформи» складається з трьох підрозділів і присвячений характеристиці історико-правового розвитку пенсійного забезпечення по інвалідності внаслідок загального захворювання, аналізу міжнародного досвіду правового регулювання зазначеного виду пенсійного забезпечення, визначенню загальнотеоретичного питання місця пенсії по інвалідності в системі права соціального забезпечення.

У підрозділі 1.1. «*Становлення та особливості розвитку законодавства про пенсійне забезпечення інвалідів*» на основі опрацьованих нормативних джерел здійснено дослідження історичного розвитку правового регулювання пенсійного забезпечення по інвалідності внаслідок загального захворювання за умов пенсійної реформи. Автором виділені та охарактеризовані три етапи розвитку пенсійного забезпечення по інвалідності внаслідок загального захворювання у цей період.

I етап (1991–2002 роки) характеризується закладенням організаційно-правових напрямів пенсійної реформи та впровадженням засад загальнообов'язкового державного пенсійного страхування та недержавного пенсійного забезпечення; II етап (2003–2013 роки) – реформуванням солідарної пенсійної системи, удосконаленням пенсійного забезпечення окремих категорій осіб, узгодженням норм пенсійного законодавства, встановленням загального механізму реалізації права на пенсію, уніфікацією умов та правил, удосконаленням порядку призначення пенсій різних видів, запровадженням добровільної системи пенсійного забезпечення; III етап (з 2014 року) – запровадженням та розвитком обов'язкової накопичувальної пенсійної системи, оптимізацією розміру пенсій та усуненням диспропорцій у їх пенсійному

забезпеченні, удосконаленням правового регулювання у сфері недержавного пенсійного забезпечення.

Наголошено, що на сьогодні, незважаючи на реформування пенсійного законодавства, пенсійне забезпечення інвалідів регулюється великою кількістю нормативно-правових актів, але і вони повною мірою не вирішують всі питання надання пенсій по інвалідності.

Запропоновано передбачити мінімальний базовий розмір пенсії по інвалідності, який в обов'язковому порядку гарантується державою, у розмірі прожиткового мінімуму осіб, які втратили працездатність, і тим самим зберегти мінімальну гарантію для осіб, у яких виникло право на пенсію по інвалідності.

У підрозділі 1.2. *«Специфіка формування міжнародного законодавства з пенсійного забезпечення інвалідів»* приділено увагу аналізу міжнародно-правових актів універсального характеру і міжнародних договорів та угод, прийнятих в рамках СНД щодо пенсійного забезпечення по інвалідності. Автор зауважує, що українське законодавство про пенсійне забезпечення інвалідів не в повній мірі відповідає міжнародним стандартам у сфері соціальних прав людини, адже більшість міжнародних актів з питань соціального забезпечення, розроблених міжнародними організаціями, не ратифіковані Україною. Однак, в той же час це не означає, що слід впроваджувати міжнародні норми, які застаріли або будуть погіршувати становище пенсіонерів.

Аналіз багатосторонніх і двосторонніх угод з пенсійного забезпечення за участю України дозволив зробити висновок, що у більшості міжнародних договорів та угод простежується забезпечення принципів диференціації розмірів пенсій та допомог на підставі врахування розмірів страхових внесків, тривалості сплати внесків, суми виплачених внесків, розмірів заробітної плати та гарантованості мінімального рівня соціального забезпечення.

Досліджено положення двосторонніх договорів та угод у сфері надання пенсій по інвалідності та обґрунтовані пропозиції щодо необхідності внесення до них відповідних змін і доповнень.

У підрозділі 1.3. *«Місце пенсії по інвалідності в системі права соціального забезпечення»* проаналізовано та узагальнено погляди вчених права соціального забезпечення щодо розуміння права пенсійного забезпечення та пенсійного забезпечення по інвалідності з метою виокремлення його як самостійного інституту та визначення його як складової підгалузі права пенсійного забезпечення.

Зазначається, що особлива частина галузі права соціального забезпечення має у своїй структурі не тільки правові інститути, а й підгалузі – право пенсійного забезпечення, право страхової соціальної допомоги, право державної соціальної допомоги. Під правом пенсійного забезпечення розуміється систематизована сукупність інститутів та окремих норм, що регулюють пенсійні відносини, згруповані в залежності від пенсійного ризику. Запропоновано використання назви «право пенсійного забезпечення», адже,

таким чином, зрозумілою стає основна мета підгалузі – реалізація особою права саме на пенсійне забезпечення.

Обґрунтована позиція, що норми права у сфері призначення та виплат пенсій по інвалідності відносяться до підгалузі права пенсійного забезпечення і об'єднуються в окремий інститут, адже пенсійне забезпечення по інвалідності має притаманний лише йому предмет права (відносини з пенсійного забезпечення інвалідів включаються до кола соціально-забезпечувальних), учасниками пенсійного забезпечення по інвалідності є непрацездатний громадян з одного боку, який має статус інваліда, і орган Пенсійного фонду України – з іншого, об'єктом таких правовідносин є пенсія по інвалідності, правові норми з пенсійного забезпечення по інвалідності об'єднані в спеціальний розділ Закону.

Визначені поняття «правовий інститут пенсійного забезпечення по інвалідності» та «право на пенсію за солідарною пенсійною системою».

Розділ 2. «Правові проблеми пенсійного забезпечення по інвалідності» складається з чотирьох підрозділів і присвячений дослідженню теоретичних питань пенсійних правовідносин по інвалідності за солідарною системою, правового регулювання реалізації права на пенсію по інвалідності, правового захисту права на пенсію по інвалідності, проблематики застосування юридичної відповідальності за порушення права на пенсію по інвалідності.

Підрозділ 2.1. «Теорія правовідносин щодо пенсійного забезпечення по інвалідності за умов пенсійної реформи» містить аналіз понятійних категорій «пенсія по інвалідності», «інвалідність», правового статусу правомочного суб'єкта – пенсіонера по інвалідності та Пенсійного фонду України, юридичних складів як підстав виникнення, зміни та припинення пенсійних правовідносин по інвалідності.

На підставі проведеного дослідження запропоновано власне визначення пенсії по інвалідності за солідарною системою – це передбачена пенсійним законом персоніфікована страхова щомісячна виплата, яка призначається на весь строк встановлення інвалідності, а в деяких випадках – довічно, та виплачується правомочній особі – пенсіонеру по інвалідності за наявності відповідного страхового стажу уповноваженим органом Пенсійного фонду України за рахунок акумульованих у ньому коштів та коштів державного бюджету, у порядку та у розмірах, встановлених пенсійним законодавством.

Встановлено, що у сфері пенсійного забезпечення інвалідів необхідно враховувати галузеву правоздатність особи та спеціальну, яка виникає з моменту набуття статусу застрахованої особи у системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. Дієздатність особи також можна вважати спеціальною, оскільки її виникнення пов'язується з настанням соціального ризику – інвалідності та набуттям статусу інваліда (що свідчить про виникнення права на пенсію). Однак виникнення її залежить також від набуття статусу суб'єкта пов'язаних з пенсійними супутніх правовідносин по державному страхуванню з настанням відповідного віку (за загальним правилом – з 16 років).

Доведено, що для характеристики учасника пенсійних правовідносин по інвалідності слід використовувати термін «правомочний суб'єкт», адже передбачена законом можливість учасника правовідносин здійснювати певні дії або вимагати їх від іншого учасника цих правовідносин є правомочністю.

Запропоновано визначення пенсіонера по інвалідності як правомочного суб'єкта – це фізична особа, яка внаслідок визнання її в установленому порядку інвалідом загального захворювання за наявності необхідного страхового стажу бере участь у пенсійних правовідносинах по інвалідності за солідарною системою та у зв'язку з рішенням органу Пенсійного фонду України про призначення відповідного виду пенсії отримує пенсію по інвалідності в розмірах і в порядку, визначеному законодавством, або має право на її отримання.

На основі аналізу пенсійного законодавства визначено, що на сьогодні єдиний соціальний страховий фонд, який не є самоврядним, а функціонує як центральний орган виконавчої влади і виконує публічно-правові грошові зобов'язання держави – є Пенсійний фонд України, проаналізовано його діяльність. Звернена увага, що правовідносини за участю ПФУ по створенню фінансового підґрунтя для пенсійних виплат є спорідненими з пенсійними правовідносинами, однак не включаються до предмета права соціального забезпечення і регулюються нормами податкового, бюджетного, фінансового права.

Всі елементи юридичного складу, що є підставою виникнення правовідносин по пенсійному забезпеченню інвалідів, – юридичні факти, в рівній мірі необхідні для настання певних правових наслідків. Зауважено, що оскільки право на пенсію по інвалідності виникає саме з моменту встановлення факту інвалідності, то інвалідність, настання якої саме і викликає необхідність соціального, в тому числі пенсійного, забезпечення внаслідок зазвичай втрати доходу або додаткових витрат, можна вважати першоосновою для можливості існування пенсійних правовідносин взагалі в майбутньому.

Окреме місце у роботі займає дослідження питання інвалідності у правовому та медичному розумінні, їх співвідношення. Сформульовано визначення поняття «інвалідності» як складного юридичного факту – це такий засвідчений висновком МСЕК стан особи, викликаний повним чи частковим, і, як правило, стійким, незважаючи на лікування, порушенням функцій організму, що настав внаслідок загального захворювання, ушкодження здоров'я у результаті нещасного випадку на виробництві чи професійного захворювання і при якому вона потребує матеріального забезпечення та реабілітаційних заходів. На підставі проаналізованих особливостей інвалідності запропоновано її класифікації.

У підрозділі 2.2. «Правове регулювання реалізації права на пенсію по інвалідності та його удосконалення» присвячено аналізу чинного законодавства та практики його застосування, в частині, що встановлює умови та порядок призначення і виплати пенсії по інвалідності. Визначено, що реалізація права на пенсію по інвалідності має наступні стадії: звернення за призначенням пенсії по інвалідності, призначення пенсії (має дві підстади: встановлення дійсності юридичних фактів та прийняття офіційно оформленого

рішення про призначення пенсії по інвалідності), виплата пенсії. Метою підстади встановлення дійсності юридичних фактів є не доведення будь-яких обставин чи їх спростування, а констатація саме їх наявності або відсутності згідно з поданими документами.

Охарактеризовано особливості рішення про призначення пенсії як акту застосування права.

У Інструкції про встановлення груп інвалідності відсутні положення, які б визначали особливості призначення пенсії по інвалідності, якщо з особою сталося декілька соціальних ризиків (наприклад, два різних захворювання) і всі вони при наявності певних кваліфікаційних характеристик можуть бути підставами для надання статусу інваліда. Щодо такого випадку обґрунтовується необхідність встановлення на рівні закону надання особам з інвалідністю за декількома підставами додаткових гарантій пенсійного забезпечення, наприклад, встановлення надбавки до пенсії у розмірі 40% розрахованої пенсії по інвалідності.

Досить часто складення оптимального плану реабілітаційної програми інваліда не дає змоги досягти стабільної ремісії, а тим паче повністю відновити йому своє здоров'я протягом такого короткого строку як 1 рік. У зв'язку з цим запропоновано встановити терміни перегляду від 2 до 5 років, і тільки на вимогу особи з інвалідністю, інших заінтересованих осіб, ініціативи лікувально-консультативної комісії у разі погіршення стану здоров'я і працездатності або за рішенням суду чи прокуратури – раніше спливу 2 років.

Підрозділ 2.3. «Правовий захист права на пенсію по інвалідності» присвячено дослідженню та детальному аналізу юрисдикційної та неюрисдикційної форм, засобів та способів захисту права на пенсію по інвалідності. Визначено особливості правового захисту права на пенсію по інвалідності. Запропоновано виділити самостійний інститут «Захист пенсійних прав» в системі права соціального забезпечення та до його змісту включити норми, що визначають форми, засоби, способи та порядок захисту.

Під формою захисту права на пенсію по інвалідності слід розуміти внутрішньо узгоджену та в обов'язковому порядку врегульовану пенсійним законом діяльність компетентних органів держави та самої правомочної особи – пенсіонера по інвалідності по захисту належного їй за законом права на пенсію по інвалідності щодо попередження у випадку реальної загрози або припинення порушення права на пенсію, поновлення порушеного чи оспорюваного права на пенсію та відшкодування заподіяної шкоди. Доведено, що захист права на пенсію по інвалідності є ефективним лише за умови застосування юрисдикційних форм, а застосування неюрисдикційних форм захисту права на пенсію бажано поєднувати з юрисдикційними.

Сформульовано визначення способів захисту та визначено їх особливості. Запропоновано у Законі України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» визначити перелік способів захисту права на пенсію по інвалідності.

Проаналізовано різні критерії класифікації засобів захисту права на пенсію по інвалідності, зокрема, залежно від специфіки норми, якою регулюються, в правовому регулюванні засоби можуть бути: а) матеріальними; б) процесуальними; за критерієм форми захисту: а) засоби юрисдикційної форми; б) засоби неюрисдикційної форми.

У підрозділі 2.4. «Юридична відповідальність за порушення права на пенсію по інвалідності та проблематика її застосування» розглядаються окремі аспекти інституту юридичної відповідальності, її цілі, функції, принципи. Обґрунтовано необхідність віднесення норм про юридичну відповідальність до загальної частини права соціального забезпечення.

Охарактеризовано особливості проблематики юридичної відповідальності у сфері порушення пенсійних прав, у тому числі на пенсію по інвалідності.

Виявлено недоліки правового регулювання відповідальності зобов'язаних суб'єктів пенсійного забезпечення та запропоновано їх усунення шляхом внесення відповідних змін до законодавства. На думку автора, включення норм про юридичну відповідальність до проекту Соціального кодексу України та його прийняття більш доцільне, ніж внесення змін до низки окремих законів.

Обґрунтовується необхідність нормативного закріплення відповідальності застрахованих осіб за подання недостовірних відомостей, в тому числі її особливості, якщо з'ясується наявність вини пенсіонера, якщо пенсіонер помер до погашення боргу.

Визначено можливі порушення зобов'язаними суб'єктами права інвалідів на пенсію: порушення термінів призначення, нарахування, індексації, виплати та доплат до пенсії, неправильного зазначення дати, з якої призначається пенсія, порушення термінів перерахунку пенсії у бік її збільшення, відмови в призначенні пенсії, порушення строків виплати пенсії, а також незаконного призупинення або припинення її виплати. Для усунення таких порушень та відновлення порушеного права пенсіонера по інвалідності запропоновано встановлення в законодавстві однакових санкцій за всі види порушень, якими можуть бути: 1) сплата відсотків, нарахованих на суму невиплачених або несвоєчасно виплачених пенсій; 2) відшкодування моральної шкоди, заподіяної пенсіонеру правопорушенням.

Розроблено основні положення розділу «Відповідальність суб'єктів у сфері загальнообов'язкового державного пенсійного страхування та пенсійного забезпечення окремих категорій осіб», зокрема сфера застосування, відповідальність уповноваженого органу, відповідальність особи, що має право на пенсію.

ВИСНОВКИ

У висновках сформульовано найбільш суттєві результати і положення дисертаційного дослідження, наведені теоретичні узагальнення та нові підходи до вирішення наукових задач щодо подальшого розвитку теорії права пенсійного забезпечення та удосконалення пенсійного забезпечення по

інвалідності за солідарною системою України. Зокрема, найбільш вагомими результатами, які характеризують стан досягнення мети і вирішення задач дисертаційного дослідження, можна вважати такі:

1. Правовий інститут пенсійного забезпечення по інвалідності – це сукупність правових норм, що регулюють однорідні відносини у сфері пенсійного забезпечення осіб зі статусом інваліда, умови призначення, порядок визначення розмірів та виплати пенсії по інвалідності і спрямовані на реалізацію особою з інвалідністю права на пенсійне забезпечення.

2. Пенсія по інвалідності за солідарною системою – це передбачена пенсійним законом персоніфікована страхова щомісячна виплата, яка призначається на весь строк встановлення інвалідності, а в деяких випадках – довічно, та виплачується правомочній особі – пенсіонеру по інвалідності за наявності відповідного страхового стажу уповноваженим органом Пенсійного фонду України за рахунок акумульованих у ньому коштів та коштів державного бюджету, у порядку та у розмірах, встановлених пенсійним законодавством.

3. Право на пенсію по інвалідності за солідарною системою як суб'єктивне право особи – це встановлені юридичними нормами і гарантовані державою можливості правомочного суб'єкта, щодо задоволення необхідних матеріальних інтересів шляхом одержання персоніфікованих страхових щомісячних грошових виплат з Пенсійного фонду України або інших джерел, які реалізуються в пенсійному правовідношенні по інвалідності.

4. Особливостями пенсійних правовідносин по інвалідності є те, що вони реалізуються як матеріальні правовідносини, бо за своєю сутністю матеріальні пенсійні правовідносини – це правовідносини, які виникають щодо надання правомочним особам грошових пенсійних виплат. Пенсійні правовідносини всі є страховими, оскільки обов'язково самими особами або за них сплачуються страхові внески до Пенсійного фонду України, однак мають певну специфіку, адже їх фінансування в основному все одно здійснюється за рахунок коштів Державного та місцевих бюджетів. Індивідуалізація пенсійних правовідносин полягає в тому, що учасники пенсійного правовідношення, їх права та обов'язки чітко визначені нормами пенсійного права, при чому індивідуалізовані і правомочний, і зобов'язаний суб'єкти. Персоніфікація базується на ідеї призначення й перерахунку пенсії на основі страхового стажу і пенсійних відрахувань, про що свідчить інформація з електронної картки персоніфікованого обліку.

5. Сформульовано визначення поняття інвалідності як складного юридичного факту – це такий засвідчений висновком МСЕК стан особи, викликаний повним чи частковим, і, як правило, стійким, незважаючи на лікування, порушенням функцій організму, що настав внаслідок загального захворювання, ушкодження здоров'я у результаті нещасного випадку на виробництві чи професійного захворювання і при якому вона потребує матеріального забезпечення та реабілітаційних заходів.

6. У зв'язку з необхідністю чіткого визначення порядку виплати пенсії в новому розмірі у разі зміни групи інвалідності запропоновано до статті 35 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» внести наступні зміни:

6.1. У частині 1 ст. 35 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» необхідно конкретно визначити, що днем зміни групи інвалідності є дата повторного огляду.

6.2. Якщо інвалід пройшов повторний огляд медико-соціальною експертною комісією раніше того терміну, на який був призначений черговий повторний огляд, необхідно встановити, що: 1) якщо особа визнана інвалідом вищої групи, то пенсія в новому розмірі виплачується з дня зміни групи інвалідності; 2) якщо особа визнана інвалідом нижчої групи, то пенсія виплачується за попередньою групою до кінця місяця, по який встановлено інвалідність; 3) якщо особа визнана здоровою – пенсія виплачується до кінця місяця, по який встановлено інвалідність.

6.3. Якщо ж інвалідність була встановлена безстроково, і у випадку повторного огляду: 1) особа визнана інвалідом вищої групи – пенсія в новому розмірі виплачується з дня зміни групи інвалідності; 2) особа визнана інвалідом нижчої групи – пенсія виплачується за попередньою групою до кінця місяця, в якому змінено групу інвалідності; 3) особа визнана здоровою – пенсія виплачується до кінця місяця, в якому проведено повторний огляд і особа визнана здоровою.

6.4. У частині 3 статті 35 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» доцільно передбачити, що особам, яким встановлено вищу групу інвалідності, пенсія за зазначений період повинна виплачуватись за групою інвалідності, встановленою на повторному огляді.

7. Обґрунтовано, що розмежування вимог до страхового стажу для осіб, яким встановлена I група інвалідності, та для осіб, яким встановлена II і III групи інвалідності, не є доцільним з точки зору соціальної справедливості, оскільки настання такого соціального ризику, як інвалідність можливе в будь-який час, і саме з цього моменту починаються негативні наслідки для життєдіяльності особи, а страховий стаж при призначенні пенсії враховується на час настання інвалідності або на день звернення за пенсією. А справедливість досягається встановленням розміру пенсії в залежності від групи інвалідності.

8. Доцільно не зменшувати права осіб, що мають інвалідність у зв'язку з загальним захворюванням, та виключити з норми абз. 4 ч. 1 ст. 24 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» слова «у зв'язку з нещасним випадком на виробництві або професійним захворюванням», поширивши правило, що час перебування на інвалідності зараховується до страхового стажу для призначення пенсії за віком, а також до страхового стажу роботи із шкідливими умовами, який дає право на призначення пенсії на пільгових умовах і у пільгових розмірах на всіх без виключення інвалідів.

9. Особливостями правового захисту права на пенсію по інвалідності слід вважати: 1) захист права на пенсію по інвалідності здійснюється у певній формі, за допомогою власних засобів і способів, особливості застосування яких

повинні бути визначені нормами права соціального забезпечення та нормами права пенсійного забезпечення як його підгалузі; 2) всі види форм, способів і засобів захисту придатні для відновлення будь-яких пенсійних прав; 3) обов'язковою умовою її здійснення є наявність у пенсіонера по інвалідності права на захист як самостійного суб'єктивного права, яке виникає в момент порушення, оспорювання чи загрози порушення права на пенсію; 4) завдяки правому захисту поновлюється становище, яке існувало до порушення (оспорювання) права на пенсію, шляхом здійснення конкретних дій або бездіяльності, а отже, повністю відновлюється (визнається) порушене (оспорюване) право на пенсію. Захист права на пенсію по інвалідності є найбільш ефективним лише за умови застосування юрисдикційних форм.

10. Особливостями проблематики юридичної відповідальності у сфері порушення пенсійних прав, у тому числі на пенсію по інвалідності, є те, що: 1) незважаючи на специфічність таких правовідносин, жодне з джерел детально не регулює особливості юридичної відповідальності у сфері пенсійного забезпечення; 2) юридична відповідальність за порушення права на пенсію по інвалідності лежить у досить недосконалому та розрізненому полі відповідальності права пенсійного забезпечення та у полі адміністративної та кримінальної відповідальності; 3) норми юридичної відповідальності у законах, що стосуються пенсійного забезпечення окремих категорій фізичних осіб, які мають право на пенсію по інвалідності, не передбачені не тільки в частині пенсій по інвалідності, а й загалом в частині пенсійного забезпечення всіх категорій; 4) юридична відповідальність за порушення права на пенсію по інвалідності не передбачає рівності сторін, оскільки у Законі України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та в пов'язаних з ним джерелах відповідальність передбачена лише для зобов'язаних суб'єктів. При цьому, встановлення однакової відповідальності навіть всередині цієї групи суб'єктів правовідносин неоднозначне та передбачає ряд складнощів, пов'язаних зі зверненням до норм інших галузей права.

11. Визначено, що ключовими положеннями відповідальності застрахованих осіб є:

1) Юридичну відповідальність за подання недостовірних відомостей несе особа, яка їх видала – страхувальник (або уповноважений орган). Пенсійному фонду надаються повноваження щодо ініціювання в таких випадках обов'язкових службових розслідувань щодо дій страхувальника чи іншого уповноваженого органу з наступним застосуванням дисциплінарного, адміністративного, кримінального впливу щодо посадових осіб, винних у правопорушенні. Тільки у тому випадку, якщо з'ясується наявність вини пенсіонера, він може бути притягнений до відповідальності.

2) Тільки у тому випадку, якщо з'ясується наявність вини пенсіонера і якщо пенсіонер за встановленої органами прокуратури, внутрішніх справ, служби безпеки та податкової міліції його власної вини буде все ж притягнутий до відповідальності, але його коштів не вистачає для відшкодування шкоди, роботодавець не притягується до субсидіарної відповідальності.

3) В разі, якщо пенсіонер помер до погашення боргу, то на спадкоємців не поширюється відшкодування шкоди померлого в порядку універсального правонаступництва.

12. На підставі проведеного теоретичного аналізу зроблені пропозиції щодо удосконалення правового регулювання пенсій по інвалідності за солідарною системою України, в тому числі щодо внесення змін та доповнень до чинних міжнародних договорів та угод і укладення нових з іншими іноземними державами, внесення змін до законів, які регулюють особливості статусу окремих категорій осіб у пенсійному забезпеченні.

У дисертації сформульовані також інші висновки та пропозиції, що сприятимуть удосконаленню пенсійного забезпечення по інвалідності за солідарною системою України.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Шлапко Т. В. Щодо поняття права на пенсію в солідарній системі / Т. В. Шлапко // Держава і право : збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Спецвипуск / Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2005. – Т. 2. – С. 582–588.

2. Шлапко Т. В. Окремі питання пенсійного забезпечення інвалідів за Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» / Т. В. Шлапко // Університетські наукові записки. Часопис Хмельницького університету управління і права. – 2006. – № 1 (17). – С. 167–172.

3. Шлапко Т. В. Характеристика інвалідності як однієї з підстав виникнення пенсійних правовідносин / Т. В. Шлапко // Підприємництво, господарство і право. – 2007. – № 9. – С. 25–28.

4. Шлапко Т. В. Деякі аспекти регулювання пенсійного забезпечення інвалідів в угодах України з країнами СНД та Прибалтики / Т. В. Шлапко // Актуальні проблеми держави і права : збірник наукових праць / редкол. : С. В. Ківалов (голов. ред.), Ю. М. Оборотов та ін. – Одеса : Юридична література, 2006. – Вип. 27. – С. 395–403.

5. Шлапко Т. В. Підстави виникнення правовідносин з пенсійного забезпечення інвалідів / Т. В. Шлапко // Правовий вісник Української академії банківської справи. – 2011. – № 2 (5). – С. 109–112.

6. Шлапко Т. В. Особливості правомочних суб'єктів пенсійних правовідносин по інвалідності в солідарній пенсійній системі / Т. В. Шлапко // Правовий вісник Української академії банківської справи. – 2012. – № 1 (6). – С. 136–141.

7. Шлапко Т. В. Правовий статус Пенсійного фонду України як суб'єкта пенсійних правовідносин по інвалідності / Т. В. Шлапко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – 2013. – Випуск 21. – Ч. II. – Том 2. – С. 80–84.

8. Шлапко Т. В. Місце пенсії по інвалідності в системі права соціального забезпечення / Т. В. Шлапко // Правовий вісник Української академії банківської справи. – 2013. – № 2 (9). – С. 77–81.

9. Шлапко Т. В. Общетеоретические основы защиты права на пенсию по инвалидности / Т. В. Шлапко // *Legea și viața*. – 2014. – № 2/3 (266). – С. 184–188.

10. Шлапко Т. В. Деякі аспекти міжнародно-правового регулювання пенсійного забезпечення інвалідів / Т. В. Шлапко // Молодь у юридичній науці : збірник тез Міжнародної наукової конференції молодих вчених «Четверті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 21–22 жовтня 2005 р.) : у 3-х ч. – Хмельницький : Вид-во Хмельницького ун-ту управління та права, 2005. – Ч. 3: «Публічно-правові науки». – Підтом 1. – С. 47–50.

11. Шлапко Т. В. Юридичні факти як підстави виникнення правовідносин по пенсійному забезпеченню інвалідів / Т. В. Шлапко // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні : матеріали XII регіональної науково-практичної конференції (м. Львів, 9–10 лютого 2006 р.). – Львів : Юридичний факультет Львівського нац. ун-ту ім. Івана Франка, 2006. – С. 314–315.

12. Шлапко Т. В. Відповідність українського законодавства про пенсійне забезпечення інвалідів європейським стандартам / Т. В. Шлапко // Трудове право України в контексті європейської інтеграції : матеріали науково-практичної конференції (м. Харків, 25–27 травня 2006 р.) / за ред. проф. В. С. Венедиктова. – Х. : Українська асоціація фахівців трудового права, Харківський нац. ун-т внутрішніх справ, 2006. – С. 496–500.

13. Шлапко Т. В. Окремі особливості забезпечення права громадян на пенсійне забезпечення по інвалідності в Угоді «Про гарантії прав громадян держав-учасниць СНД у галузі пенсійного забезпечення» / Т. В. Шлапко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : збірник тез доповідей ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Суми, 9–10 листопада 2006 р.) : у 2-х ч. – Суми : УАБС, 2006. – Ч. 2. – С. 24–25.

14. Шлапко Т. В. Особливості пенсійного забезпечення державних службовців за Законом України «Про державну службу» / Т. В. Шлапко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: збірник тез доповідей ХІV Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Суми, 27–28 жовтня 2011 р.) : у 2-х т. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2011. – Т. 2. – С. 169–171.

15. Шлапко Т. В. Зміна деяких правил призначення пенсії по інвалідності за Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» у зв'язку з реформуванням пенсійної системи / Т. В. Шлапко // Актуальні проблеми юридичної науки : збірник тез Міжнародної наукової конференції «Десяті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 18–19 листопада 2011 р.) : у 4-х ч. – Хмельницький : Вид-во Хмельницького ун-ту управління та права, 2011. – Ч. 2. – С. 323–324.

16. Шлапко Т. В. Форми та способи захисту права на пенсію по інвалідності / Т. В. Шлапко // Проблеми реалізації принципу верховенства права: теоретичні і практичні аспекти : збірник матеріалів Міжнародної

юридичної науково-практичної Інтернет-конференції «Актуальна юриспруденція» (м. Київ, 14 грудня 2012 р.). – К., 2012. – С. 117–122.

17. Шлапко Т. В. Колізійні норми щодо відшкодування шкоди, заподіяної при виконанні трудових обов'язків, особам з інвалідністю у деяких міжнародних угодах / Т. В. Шлапко // Держава і право: проблеми становлення і стратегія розвитку : збірник матеріалів VI Міжнародної науково-практичної конференції (м. Суми, 18–19 травня 2013 р.). – Суми : Друкарський дім «Папірус», 2013. – С. 461–464.

18. Шлапко Т. В. Стадії реалізації права на пенсію по інвалідності / Т. В. Шлапко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: збірник тез доповідей XVI Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Суми, 24–25 жовтня 2013 р.) : у 2-х т. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2013. – Т. 2. – С. 145–147.

АНОТАЦІЯ

Шлапко Т. В. Проблеми правового регулювання пенсій по інвалідності за солідарною системою України. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.05 – трудове право; право соціального забезпечення. – Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Київ, 2014.

У дисертації здійснено комплексне дослідження правового регулювання пенсій по інвалідності за солідарною системою України, виділено етапи розвитку пенсійного забезпечення по інвалідності після проголошення незалежності України, досліджено міжнародно-правове регулювання пенсій по інвалідності. Визначено місце пенсії по інвалідності в системі права соціального забезпечення.

На підставі аналізу теорії пенсійних правовідносин удосконалено понятійний апарат права пенсійного забезпечення, досліджено особливості елементів пенсійних правовідносин по інвалідності, підстави виникнення, зміни та припинення пенсійних правовідносин по інвалідності, надано класифікацію інвалідності. Визначено особливості трьох стадій реалізації права особи на пенсію по інвалідності. Досліджено сутність захисту права на пенсію по інвалідності та права на захист, форми, засоби та способи захисту права на пенсію по інвалідності. Виявлено недоліки правового регулювання відповідальності суб'єктів за порушення пенсійного законодавства, запропоновано перелік можливих стягнень за порушення права на пенсію по інвалідності.

Ключові слова: пенсійні правовідносини по інвалідності, пенсія по інвалідності за солідарною системою, інвалідність, суб'єкти пенсійних правовідносин по інвалідності, юридичний склад пенсійних правовідносин по інвалідності, право на пенсію по інвалідності, захист права на пенсію по інвалідності, юридична відповідальність за порушення права на пенсію по інвалідності.

АННОТАЦИЯ

Шлапко Т. В. Проблемы правового регулирования пенсий по инвалидности в солидарной системе Украины. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.05 – трудовое право; право социального обеспечения. – Институт государства и права им. В.М. Корецкого НАН Украины, Киев, 2014.

Диссертация посвящена исследованию правового регулирования пенсионного обеспечения по инвалидности в солидарной системе Украины после проведения второго этапа пенсионной реформы. В работе предложена классификация исторических этапов развития пенсионного обеспечения по инвалидности после провозглашения независимости Украины, исследовано правовое регулирование пенсий по инвалидности в международных конвенциях, многосторонних и двусторонних соглашениях Украины, изучено законодательство Европейского Союза в этой сфере. Определено место пенсии по инвалидности в системе права социального обеспечения. Подчеркивается, что право пенсионного обеспечения является подотраслью права социального обеспечения, а пенсии по инвалидности – его институтом.

Определяются новые подходы к теории пенсионных правоотношений согласно современных процессов реформирования национальной системы пенсионного обеспечения, сформулированы новые обобщенные понятия «право пенсионного обеспечения», «правовой институт пенсионного обеспечения по инвалидности», «пенсия по инвалидности в солидарной системе», «право на пенсию по инвалидности», «инвалидность», рассмотрены особенности субъектов пенсионных правоотношений по инвалидности вследствие общего заболевания, проанализировано и раскрыто содержание понятия «пенсионер по инвалидности». Охарактеризованы основания возникновения, изменения и прекращения пенсионных правоотношений по инвалидности в солидарной системе, предложена классификация инвалидности.

Особое внимание уделяется проблемам реализации права лица на пенсию по инвалидности. В частности, на основе анализа порядка назначения и выплаты пенсии определяются особенности трех стадий его реализации.

Диссертация содержит также комплексный анализ общетеоретических и практических проблем защиты права на пенсию по инвалидности, исследовано сущность защиты и права на защиту, определена специфика форм, средств и способов защиты права на пенсию по инвалидности, установлено разграничение между этими категориями, признано необходимым закрепление в пенсионном законодательстве перечня возможных правовых способов защиты права на пенсию по инвалидности.

В диссертации рассмотрены существующие в юридической литературе подходы к определению понятия юридической ответственности, определена проблематика и осуществлен анализ юридической ответственности за нарушение права на пенсию по инвалидности, сформулирован перечень возможных взысканий за нарушение права на пенсию по инвалидности. В

исследовании обосновано позицию о целесообразности включения норм о юридической ответственности в единый акт – Социальный кодекс Украины.

С учетом результатов исследования разработаны предложения по совершенствованию пенсионного законодательства в сфере правового регулирования пенсионного обеспечения по инвалидности в солидарной системе и практики его применения.

Ключевые слова: пенсионные правоотношения по инвалидности, пенсия по инвалидности в солидарной системе, инвалидность, субъекты пенсионных правоотношений по инвалидности, юридический состав пенсионных правоотношений по инвалидности, право на пенсию по инвалидности, защита права на пенсию по инвалидности, юридическая ответственность за нарушение права на пенсию по инвалидности.

ANNOTATION

Shlapko T.V. The Issues of Legal Regulation of Disability Pensions within Solidarity System of Ukraine. – Manuscript.

The dissertation for a scientific degree of the candidate of legal sciences on speciality 12.00.05 – Labour Law; Social Security Law. – V. M. Koretsky Institute of State and Law of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, 2014.

The thesis presents a comprehensive study of the legal regulation of Disability Pensions within Solidarity System of Ukraine, with emphasis on the stages of development of Disability Pensions after proclamation of Independence of Ukraine, studies and explores international legal regulation of disability pension. It has been defined and clarified the place of disability pension in the system of Social Security Law.

Based on analysis of the theory of disability pension legal relations, the main conception of the right to disability pension was improved, also the main features of the elements of disability pension legal relations have been explored and researched properly, legal facts as the basis of origin (beginning), modification and termination of disability pension legal relations and classification of disability have been given.

It has been defined the features of three stages of realization of person's right to disability pension. It has been studied the concept of protection of the right to disability pension and the right to defence, forms, ways and methods of protection of the right to disability pension. It was detected the lack and deficiency of the legal regulation of those (subjects) who has violated the Pension Legislation, it was offered the list of possible penalties for violation of the right to disability pension.

Key words: disability pension legal relations, disability pension within solidarity system, disability, subjects of disability pension legal relations, law structure of disability pension legal relations, right to the disability pension, protection of the right to disability pension, legal responsibility for the violation of the right to disability pension.

Гарнітура Таймс. Формат 60x84/16.
Наклад 100. Папір офсетний. Ум.-др. арк. 0,9.
Підписано до друку 19.05.2014. Замовлення 49.

Надруковано в «МП Леся».
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єктів видавничої справи серія ДК № 892 від 08.04.2002.

«МП Леся»
03148, Київ, а/с 115.
Тел./факс: (066) 60-50-199, (068) 126-49-26
E-mail: lesya3000@ukr.net